

IZVJEŠTAJ O RADU

PARKOVA DINARIDA – MREŽE ZAŠTIĆENIH PODRUČJA DINARIDA ZA 2019. GODINU

Podgorica, 2020. godine

STRATEŠKA TEMA 1: IZGRADNJA KAPACITETA MREŽE ZAŠTIĆENIH PODRUČJA

CILJ 1.1 KADROVSKA I TEHNIČKA OSPOSOBLJENOST PARKOVA DINARIDA ZA EFIKASNO OBAVLJANJE DJELATNOSTI

1.1.1 Angažovanje ljudskih resursa

U 2019. godini Parkovi Dinarida su imali angažovane 3 osobe sa ugovorom o radu i 2 osobe sa ugovorom o djelu.

1.1.2 Nabavka materijalno – tehničkih sredstava

Za potrebe rada organizacije opremljena je kancelarija sa osnovnim kancelarijskim namještajem i tehničkom opremom.

1.1.3 Kadrovsko, stručno i organizaciono osposobljavanje za kvalitetno izvršavanje aktivnosti Mreže

Parkovi Dinarida su konkurisali kroz Program stručnog osposobljavanja tražeći četiri izvršioca iz oblasti značajnih za rad mreže. Nakon završenog konkursa, organizaciji su dodijeljene dva izvršioca, koja su nakon 10-mjesečne obuke uspješno završila program stručnog osposobljavanja. Parkovi Dinarida su učestvovali u Implementacionom seminaru za korisnike Interreg mediteranskog transnacionalnog programa (MED) organizovanog od strane Kancelarije za evropske integracije.

1.1.4 Podrška naučno – stručnim istraživanjima

Nije realizovano, zbog nedostatka finansijskih sredstava.

CILJ 1.2 UMREŽAVANJE ZAŠTIĆENIH PODRUČJA REGIONA

1.2.1 Organizovanje godišnjeg sastanka Skupštine i Upravnog odbora Parkova Dinarida

1.2.1.1. V Generalna Skupština Parkova Dinarida i XI sastanak UO

V Generalna Skupština Parkova Dinarida i XI sastanak UO održani su 28. i 29. maja 2019. u Parku prirode Blidinje u Bosni i Hercegovini. Događaj je okupio preko 60 učesnika, članova mreže predstavnika zaštićenih područja u regionu Dinarida.

Članovi mreže su se kroz prezentacije i diskusije upoznali sa trenutnim aktivnostima na razvoju indeksa uključenosti lokalnog stanovništva, kao i sa drugim ciklusom indeksacije koji Parkovi Dinarida, kao dio tog procesa, trenutno sprovode u 25 zaštićenih područja. Pored toga predstavljani su i rezultati Programa grantova za zaštićena područja koji je nedavno završen, a koji se pokazao kao efektivan mehanizam za poboljšanje komunikacije i saradnje između zaštićenih područja i lokalnog stanovništva.

Posebna tema događaja bila je inicijativa za uspostavljanje Dana zaštite Dinarida. Inicijativa je podržana od strane članova i odlučeno je da se 7. oktobar, datum kada je 2014. godine u NP Brijuni potpisano pismo namjere o osnivanju Parkova Dinarida, proglasi Danom zaštite Dinarida. Cilj uspostavljanja Dana zaštite Dinarida je promovisanje jedinstvenosti i isprepletanosti prirodnog bogatstva i kulturno-istorijskih sadržaja ovog po mnogo čemu posebnog prostora kao i unapređenje prirodnih vrijednosti na tom području.

Upravni odbor i Skupština su u članstvo primila i 3 nova člana, Specijalni rezervat prirode Zasavica, Park prirode Tikvara iz Srbije, kao i NP Kozara iz Bosne i Hercegovine, čime je mreža Parkova Dinarida proširena i sada broji ukupno 95 zaštićenih područja iz osam zemalja regiona. Pored proširenja mreže, Skupština Parkova Dinarida je usvojila Godišnji izvještaj o radu i finansijski izvještaj Parkova Dinarida za 2018. godinu, kao i Godišnji plan rada za 2019. godinu.

1.2.2.2. II Vanredna Generalna Skupština

II Vanredna Generalna Skupština mreže Parkova Dinarida održana je 5. decembra u Bihacu. Na Vanrednoj Skupštini donesen je novi Statut Parkova Dinarida.

Cilj 1.3 Finansijska održivost Parkova Dinarida

1.3.1 Razvijanje projektnih ideja i priprema projektnih aplikacija

Parkovi Dinarida su tokom prethodne godine, u saradnji sa drugim organizacijama i institucijama, radili na pripremi više projektnih aplikacija:

- U okviru IPA CBC Crna Gora – Bosna i Hercegovina pripremljen je projekat pod nazivom *Enhancing the tourism potentials in protected areas in Montenegro and Bosnia and Herzegovina (En-Toura)*. Cilj projekta je bio unaprijediti turističku industriju u zaštićenim područjima na sjeverozapadu Crne Gore i jugoistočnoj BiH, podizanjem kapaciteta osoblja zaštićenih područja i lokalnih preduzetnika za razvijanje specifične turističke proizvode i unaprijeđivanje lokalnih ekonomija zasnovanih na prirodnim i kulturnim resursima u zaštićenim prirodnim područjima. U okviru aplikacije ostvareno je partnerstvo između Parkova Dinarida, Parka Prirode Piva i Nacionalnog parka Sutjeska. Traženi iznos sredstava od EU je bio 375.117,00, a ukupna vrijednost projekta 457.460,00 EUR. **Aplikacija nije podržana.**

- U okviru IPA CBC Crna Gora - Albanija pripremljen je projekat pod nazivom *Environment Friendly Improved Management of Protected Areas in Prokletije region (MaPA)*, Opšti cilj projekta bio je da se poboljša zaštita životne sredine u prekograničnoj regiji Prokletija kao preduslov za odgovarajuću mobilizaciju prirodnih i ekonomskih resurse, dok je specifični cilj poboljšanje upravljanja prirodnim resursima u zaštićenim područjima u regiji Prokletija uvođenjem ekoloških standarda. U okviru aplikacije ostvareno je partnerstvo između Parkova Dinarida, Asocijacije albanskih parkova (ANPA) i Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG). Traženi iznos sredstava od EU bio je 408.000 EUR, a ukupna vrijednost projekta 481,000,00 EUR. **Aplikacija nije podržana.**

- U okviru IPA CBC Crna Gora - Kosovo pripremljen je projekat pod nazivom *Wildlife Tourism and Environment Friendly Economic Development in Prokletije/Bjeshkët e Nemuna region, (Wild-END)*,

Opšti cilj projekta bio je poboljšati turističku industriju u prekograničnoj regiji Prokletije / Bjeshkët e Nemuna. Specifični cilj 1: Podizanje kapaciteta turističkih subjekata i preduzetnika za korištenje wildlife i prirodnih resursa u zaštićenim područjima u regiji Prokletije / Bjeshkët e Nemuna. Specifični cilj 2: Povećati stvaranje prihoda u turističkoj industriji u zaštićenim područjima u regiji Prokletije / Bjeshkët e Nemuna u cilju poboljšanja zaštite životne sredine u prekograničnoj regiji Prokletija kao preduslov za odgovarajuću mobilizaciju prirodnih i ekonomskih resurse, dok je

specifični cilj poboljšanje upravljanja prirodnim resursima u zaštićenim područjima u regiji Prokletija uvođenjem ekoloških standarda. U okviru aplikacije ostvareno je partnerstvo između Parkova Dinarida i Environmentally Responsible Action (ERA) group. Traženi iznos sredstava od EU bio je 386.000,00, EUR, a ukupna vrijednost projekta 454.900,00 EUR **Aplikacija je bilana rezervnoj listi.**

- IPA CBC Crna Gora - Srbija pripremljen je projekat pod nazivom *Mobilization of Outdoor Tourism Resources in Protected Areas (MOTOR)*. Opšti cilj projekta je doprinijeti regionalnom društveno-ekonomskom razvoju zasnovan na turizmu i prirodnim potencijalima zaštićenih područja. Specifični cilj je učinkovita mobilizacija resursa u zaštićenim područjima Piva (Crna Gora) i Golija (Srbija) kroz razvijene turističke proizvode na otvorenom. U okviru aplikacije ostvareno je partnerstvo između Parkova Dinarida, Parka Prirode Piva, Mreže za ruralni razvoj Srbije i Biciklističkog kluba Čiker. Traženi iznos sredstava od EU bio je 278 344,00, EUR, a ukupna vrijednost projekta 329.996,00 EUR **Aplikacija nije podržana.**

- Projekat *Odvajajamo otpad zajedno*, u okviru poziva Ministarstva održivog razvoja i turizma Crne Gore. Projekat je imao za cilj da unaprijedi infrastrukturu za odvojeno odlaganje otpada u Opštini Plužine na čijoj se teritoriji nalazi Park Prirode Piva. **Projekat je odobren** u novembru 2019, a implementacija je započela u decembru 2019. i traje do kraja maja 2020. (6 mjeseci).

- *Zaštićena područja za prirodu I ljude II faza*, (SIDA) – Projekat je započeo u oktobru 2019 i predstavlja nastavak aktivnosti započetih u okviru prve faze projekta u partnerstvu sa WWF Adria, a uz podršku Švedske međunarodne razvojne agencije (SIDA). Projekat koji se implementira u 6 zemalja Dinarškog regiona trajeće do kraja 2022.

- *Održiva upotreba prirodnih resursa kao baza za razvoj zelene ekonomije u Parku prirode Piva*, kojim su Parkovi Dinarida konkurisali na konkursu Fondacije za razvoj sjevera - Fors Montenegro imao je za cilj da podrži razvoj zelenog preduzetništva u Parku prirode Piva kao osnove za održivu upotrebu resursa i zaštitu životne sredine. Ukupna vrijednost projekta je bila 6000 eur. **Projekat nije podržan.**

1.3.2 Pokretanje zajedničkih inicijativa sa inostranim i domaćim organizacijama i donatorima

Parkovi Dinarida realizuju zajedničke inicijative sa strateškim partnerima i drugim institucijama i organizacijama civilnog društva kroz različite vidove interakcije:

- informisanje šire javnosti i članica mreže o događajima u regionu
- konsultovanje i direktno uključivanje u realizaciju konkretnih aktivnosti na terenu (naročito kroz projekat sa Udrugom za zaštitu prirode i očuvanja biološke sredine iz Zagreba (WWF Adria) - „Zaštićena područja za prirodu i ljude“)

STRATEŠKA TEMA 2: ZAŠTITA PRIRODNIH VRIJEDNOSTI

2.1 PROJEKAT „POSMATRANJE MEDVJEDA”

2.1.1 Monitoring populacije medvjeda u okviru projekta „Posmatranje medvjeda u NP Tara i NP Biogradska gora“¹

Parkovi Dinarida u saradnji sa Nacionalnim parkom Biogradska gora, WWF Adria i lokalnim partnerima u prethodne 3 godine su radili na praćenju i prikupljanju podataka o brojnosti, kretanju i rasprostranjenju mrkog medvjeda.

Tokom jeseni 2017. godine, potvrđeno je i dokumentovano prisustvo mrkog medvjeda u NP Biogradska gora, korištenjem kamera zamki i uspješnim hvatanjem i obilježavanjem jedne jedinice. Mrki medvjed, koji je nazvan Nikola, markiran je sa GPS/GSM ogrlicom. Međutim, medvjed je kratko nakon toga uspio da skinje ogrlicu. Iako je bio planiran pokušaj hvatanja medvjeda u jesen 2018, ta aktivnost nije realizovana jer nije primjećeno stalno prisustvo medvjeda na kamerama zamkama. Novi pokušaj je bio planiran za proljeće 2019, ali kako su se medvjedi nakon buđenja iz zimskog sna kratko zadržali na području parka (potvrđeno snimcima na kamerama zamkama) realizacija ove aktivnosti nije bila moguća. U dogovoru sa WWF Adria odlučeno je da ogrlica koja je spala sa medvjeda Nikole iz NP Biogradska gora bude reparirana postavljena na nekom od medvjeda koje su eksperti sa Biološkog fakulteta uhvatili na područja NP Tara.

2.1.2 Ušesće u procesu izrade Akcionog plana upravljanja populacijom mrkog medvjeda

U martu 2019. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja osnovalo je Savjet za izradu planova upravljanja za uzgoj, zaštitu i korišćenje mrkog medvjeda (*Ursus arctos*) i vuka (*Canis lupus*). Osnivanje Savjeta, inicirano kroz projekat predstavlja temelj za dalje dugoročno vođenje politike adekvatnog upravljanja i zaštite populacije mrkog medvjeda u Crnoj Gori. Savjet broji 8 članova iz različitih institucija. Osnovni zadatak Savjeta je koordinacija i izrada Plana upravljanja za medvjeda i vuka i izrada Akcionih planova za svaku pojedinačnu godinu, priprema izvještaja, praćenja stanja populacije te osnivanje i rad interventnog tima koji bi trebao biti osnovan do kraja aprila ove godine. Savjet je osnovan kao rezultat prve međunarodne konferencije o upravljanju populacijom smeđeg medvjeda u Crnoj Gori koju su 2018. godine organizovali WWF Adria – svjetska organizacija za zaštitu prirode i Parkovi Dinarida – mreža zaštićenih područja Dinarida, a u saradnji sa Njemačkom fondacijom za zaštitu prirode – EuroNatur, te Centrom za zaštitu i proučavanje ptica – CZIP.

2.1.3 Istraživanje o stavovima javnosti o mrkom medvjedu i prateće advocacy aktivnosti

U saradnji sa nevladinim organizacijama DMEN i Sjeverna Zemlja u periodu mart - jul 2019. sprovedeno je istraživanje stavova javnosti u sjevernim djelovima Crne Gore. Istraživanjem je obuhvaćeno 9 opština na sjeveru Crne Gore u kojim je zabilježeno prisustvo mrkog medvjeda.

¹ Projekat „Posmatranje medvjeda“ predstavlja zajedničku inicijativu NP Biogradska gora i NP Tara, koja je posvećena razvoju turizma orijentisanog na prirodu uz promovisanje mjera zaštite i unapređenja staništa mrkog medvjeda (*Ursus arctos*). Cilj poduhvata lociranja i obilježavanja mrkih medvjeda jeste intenzivnije praćenje i prikupljanje podataka o brojnosti, kretanju i rasprostranjenju ove vrste uz primjenu najsavremenije tehnologije, radi njihovog očuvanja. Kroz projekat se saradnjom predstavnika nauke i privrede uspostavlja sistem za razvoj i održivo korišćenje prirodnih resursa i zaštitu prirode. Glavne komponente projekta su razvoj modela savjeta korisnika nacionalnog parka, unapređenje monitoringa populacije mrkog medvjeda, te razvoj specifičnih turističkih ponuda oslonjenih na „posmatranje medvjeda

Pored istraživanja stavova javnosti kroz popunjavanje upitnika, organizovano je i 5 fokus grupa sa lovcima, stočarima i poljoprivrednicima kako bi se detaljnije diskutovali stavovi javnosti i mišljenja ovih ciljnih grupa o mrkom medvjedu. Rezultati istraživanja predstavljeni su na sastanku Savjeta održanom u julu 2019 godine

2.1.4 Izgradnja dva stalna hranilišta

Nakon uspostavljanja privremenih hranilišta na dvije lokacije i faze njihovog testiranja, jedna od lokacija se pokazala kao povoljna budući da su je životinje redovno posjećivale. Zbog toga je odlučeno da se na toj lokaciji izgradi trajno hranilište od drvenog materijala. Parkovi Dinarida su u saradnji sa NP Tara definisali izgled budućeg hranilišta i materijale od kojih će biti izgrađen. Izvšena je izgradnja i postavljanje hranilišta.

2.2 PROJEKAT “ECO KARST”

2.2 Realizacija projekta “ECO KARST – Ekosistemske usluge u zaštićenim kraškim područjima – pokretačka snaga lokalnog razvoja”

Projekat „ECO KARST – ekosistemske usluge zaštićenih kraških područja - pokretačka snaga lokalnog razvoja” sprovodi se u okviru zajedničke politike Evropske Unije i Međunarodnog programa za Dunavsku regiju (DTP). Specifični cilj projekta je podsticanje održivog korišćenja prirodnog i kulturnog nasljeđa i resursa. Aktivnosti su započele 1. januara 2017. godine. U projektu učestvuje 12 partnera iz devet zemalja dunavskog regiona, na čelu sa Zavodom za upravljanje šumama Slovenije. Ukupna vrijednost je 2.273.302,50 €, finansiranog od strane EU (ERDF +IPA). Prvi sastanak partnera održan je u periodu 8 - 10. marta 2017. godine u Ljubljani, čime su započele aktivnosti na realizaciji projekta.

2.2.1. Peti sastanak Upravnog odbora ECO KARST projekta

Od 4. do 7. marta 2019. godine u Sarajevu, u okviru projekta ECO KARST a u organizaciji JU “Zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo”, održan je peti sastanak projektnih partnera iz devet zemalja.

Na sastanku je bilo riječi o finalnim koracima u sprovođenju projekta, a održana su i radionice na temu izrade zajedničke strategije za održivo korištenje ekosistema i njihovih dobara u kraškim područjima. Pored navedenog, jedan segment bio je posvećen i radionici na temu „umrežavanja“, odnosno jačanja lokalne i transnacionalne mreže i nakon završetka projekta.

Učesnici (uključujući predstavnike Parkova Dinarida) posjetili su zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo i tom prilikom se upoznali sa načinom upravljanja, specifičnostima i problematikom s kojom se susreću zaposleni u ovoj ustanovi.

2.2.2 Trening o zelenom preduzetništvu (Trening D)

Trening o zelenom preduzetništvu organizovan je u period april - maj 2019. u svih sedam pilot područja. Parkovi Dinarida i projektni partner Global Nature Fund (GNF), imali su vodeći ulogu u sprovođenju ove aktivnosti. Tokom ovog treninga, učesnici (8 - 40 predstavnika lokalnih zajednica po pilot području) su učestvovali u diskusijama sa međunarodnim i domaćim trenerima u cilju sticanja novih alata za svoje poslovanje, koja im mogu pomoći da stvore kvalitetniji život za sebe i svoje okruženje i da brinu o životnoj sredini.

2.2.3 Završna konferencija ECO KARST projekta

Od 17. do 20. juna 2019. godine u Postojni (Slovenija), održana je završna konferencija projekta „ECO KARST“.

Događaj je okupio sve projektne partnere (uključujući predstavnike Parkova Dinarida) i jedan broj predstavnika lokalnih zajednica iz sedam pilot područja Dunavske regije. Oni su imali priliku da prisustvuju „Open Space“ konferenciji, sajmu biznisa koji podstiču biodiverzitet, kao i terenskim posjetama, kako bi se upoznali sa primjerima najboljih praksi unutar i izvan zaštićenih područja u Sloveniji. Inovativna „Open Space“ konferencija otvorila je mnoštvo tema za diskusiju, te su učesnici razmjenjivali znanja, ideje i iskustva, uvažavajući principe koncepta konferencije.

Sajam biznisa koji podstiču biodiverzitet, omogućio je promociju i predstavljanje različitih ideja iz sedam pilot područja, kao i umrežavanje prisutnih učesnika. Na ovaj način, brojni predstavnici lokalnih zajednica koji se bave ovakvim tipom biznisa, predstavili su svoje proizvode, te razmijenili ideje i iskustva.

Tokom trodnevnog događaja, učesnici su imali priliku da posjete Postojnsku jamu, kao i Regionalni park „Škocjanske jame“ i upoznaju se sa prirodnim bogatstvima i načinom upravljanja ovim područjima.

2.3 PROJEKAT „INHERIT“

2.3 Realizacija projekta „INHERIT - Održive turističke strategije za očuvanje i valorizaciju prirodne baštine mediteranske obale i priobalja“

Projekt „INHERIT - Održive turističke strategije za očuvanje i valorizaciju prirodne baštine mediteranske obale i priobalja“ sufinansiran je od strane Evropske unije u okviru Interreg Mediteranskog (MED) programa u trajanju od 2018 - 2022. godine. Ukupna vrijednost projekta je 5 612 660,00 €, od čega se 127 160,00 € finansira iz IPA fondova. „Parkovi Dinarida – mreža zaštićenih područja Dinarida“ je jedini projektni partner sa IPA područja.

Na projektu učestvuje ukupno 15 partnera iz svih 10 MED zemalja, čiji je cilj očuvanje i valorizacija prirodne baštine u obalnim i priobalnim MED destinacijama. Projekat će testirati i razviti novi pristup prilagođen MED specifičnostima, štiteći prirodnu baštinu od štetnog uticaja intenzivnog razvoja turizma.

INHERIT će promovisati održivi turizam koji ublažava sezonalnost i rasterećuje nosive kapacitete u destinaciji, planiranjem i sprovođenjem "bottom-up" zaštite temeljene na samoregulaciji i praćenju lokalnog stanovništva, kao i ostalih zainteresovanih strana u turizmu.

INHERIT pristup zaštite uključivaće zainteresovane strane (na MED, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou) u aktivnostima proučavanja, testiranja i realizacije, ka ostvarenju:

- *Strateške politike i mjera zaštite na MED nivou, koje se bave negativnim učincima intenzivnih turističkih tokova*
- *MED INHERITURA lokacija, koje predstavljaju područja u kojima ljudske djelatnosti koegzistiraju s prirodnom baštinom, praćenjem INHERIT pristupa zaštite*
- *Mrežnog i upravljačkog mehanizma INHERITURA lokacija, uz pretpostavku održivosti i rasta nakon završetka projekta*
- *Tematskih ruta (npr. udaljena ostrva, praistorijske lokacije), koje će biti integrisane u INHERITURA lokacije, koristeći poboljšanu zaštitu kao sredstvo za povećanje atraktivnosti turizma na održiv način.*

2.3.1 Studying faza projekta

Istraživačka (studying) faza projekta je završena u maju 2019. godine, a obuhvatala je prikupljanje podataka koji se odnose na obalno područje Crne Gore sa ciljem da se odredi potencijalno INHERITURA područje, odnosno područje na kojem će se primijeniti pristup prilagođen specifičnostima MED-a u zaštiti prirodnog nasljeđa od štetnih posledica invazivnog turizma. Na kraju ove istraživačke faze, odlučeno je da pilot područje i buduća INHERITURA ovog projekta bude Park prirode Orjen u hercegnovskoj opštini.

2.3.2 Treći sastanak projektnih partnera

Treći sastanak projektnih partnera je održan krajem marta 2019. godine u Splitu (Hrvatska). Sastanak je okupio vodeće partnere, vođe radnih grupa i relevantne ključne partnere svih modularnih projekata. Na sastanku su se predstavili postignuti rezultati iz prethodnog perioda, a najavljeno je i otvaranje Radnog paketa 4 (WP4) koji predstavlja Testing fazu projekta.

2.3.3 Testing faza projekta

Testing faza, odnosno radni paket 4 (WP4) projekta je započela u septembru 2019. i trajaće do avgusta 2020. godine. Za svaku od aktivnosti je nadležan po jedan projektni partner, po čijim je instrukcijama ista realizovana. Cilj ove faze je stvoriti podlogu za INHERIT pristup politikama koje štite i valorizuju prirodnu baštinu obalnih i priobalnih MED turističkih destinacija. Cilj je testirati strategije i politike formulisane u istraživačkoj fazi i utvrditi koje prakse najbolje funkcionišu na MED području. Konkretni cilj, zavisno od rezultata pilot testiranja jeste formiranje prvih pet INHERITURA područja.

2.3.4. Četvrti sastanak projektnih partnera

Četvrti sastanak projektnih partnera je održan u septembru 2019. godine u Monpeljeu (Francuska). Tokom dvodnevnog sastanka, partneri su razgovarali o do sada završenim projektnim aktivnostima (Radni paket 3) i predstavili početak i vremenski plan za implementaciju Radnog paketa 4 (WP4) koji predstavlja testiranje pilot aktivnosti u odabranim INHERITURA područjima.

2.4. KLIMATSKE PROMJENE U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Klimatske promjene predstavljaju značajan rizik i izazove za nacionalne parkove i njihove jedinstvene prirodne vrijednosti. Porast temperature i promjene količina padavina mogu uticati na migraciju vegetacije i životinjskog svijeta na nova staništa, fragmentaciju staništa, kao i povećanje učestalosti i intenziteta požara, poplava i suša. Osim očuvanja vrsta i ekosistema, zaštićena područja pružaju bitne ekološke, društvene i ekonomske usluge - kao što su čista voda, skladištenje ugljenika, ublažavanje katastrofa i stabilizacija tla – kao i oblasti važnih za očuvanje naše kulturne baštine. Međutim, uticaj klimatskih promjena na zaštićena područja u Crnoj Gori je nedovoljno prepoznat u strateškim dokumentima koji su do sada donešena u ovoj oblasti. Klimatske promjene su takođe izazov u upravljanju zaštićenim područjima, gdje u većini slučajeva klimatske promjene nijesu dio planova upravljanja.

S ciljem da se skrene pažnja na osjetljivost najvrijednijih prirodnih područja i ekosistema u Crnoj Gori na sve izraženije uticaje klimatskih promjena, Parkovi Dinarida su u periodu mart- avgust 2019. realizovali projekat "**Klimatske promjene u zaštićenim područjima**".

Opšti cilj projekta bio je izgradnja kapaciteta OCDA i upravljača zaštićenih područja (nacionalnih parkova i parkova prirode) za prepoznavanje negativnih uticaja klimatskih promjena na zaštićena područja i njihove specifične ekosisteme kao i njihovo integrisanje u strateška dokumenta u oblasti klimatskih promjena. Specifični cilj projekta bio je identifikacija prioriternih mjera za adaptaciju zaštićenih područja u Crnoj Gori na rizike povezane sa klimatskim promjenama, radi njihovog integrisanja u strateška i planska dokumenta u oblasti životne sredine i klimatskih promjena.

U okviru projekta je kroz izradu analize ranjivosti zaštićenih područja na klimatske promjene procijenjena ranjivost ekosistema zaštićenih područja u Crnoj Gori I razvijene su preporuka za unapređenje upravljanja i adaptacija zaštićenih područja na klimatske promjen. Kroz izradu edukativnih materijala - brošura I serija infografika za društvene mreže, kao i kroz organizaciju okruglog stola podignuta je svijest javnosti i unapređeni kapaciteti svih uključenih strana za prepoznavanje prijetnji vezanih za klimatske promjene.

STRATEŠKA TEMA 3: UNAPREĐENJE SARADNJE SA LOKALNIM STANOVNIŠTVOM I ODRŽIVI RAZVOJ

3.1.1 Program grantova za zaštićena područja

Parkovi Dinarida su u 2018. godini pokrenuli prvi Program grantova za zaštićena područja, u okviru kojeg je odobreno deset lokalnih i regionalnih inicijativa u sljedećim zemljama: Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Crna Gora, Makedonija, Srbija i Slovenija.

Program grantova za zaštićena područja namijenjen je upravljačima zaštićenih područja u regionu Dinarskog luka u cilju unapređenja odnosa i dijaloga između zaštićenih područja i lokalnih zajednica i stvaranja novih partnerstava na lokalnom i regionalnom nivou. Prioritetne oblasti Program grantova za zaštićena područja su bile: Donošenje odluka u zaštićenom području; Planiranje upravljanja; Komunikacija između zaštićenih područja, lokalne zajednice i šire javnosti; Obrazovanje i saradnja sa lokalnim obrazovnim institucijama i organizacijama; Ekonomski razvoj i Jednaka prava i mogućnosti.

Prednost prilikom dodjele grantova data je zaštićenim područjima – članicama mreže „Parkovi Dinarida“, kao i područjima koja su učestvovala u Prvom ciklusu Indeksacije, a pozvani su da se prijave i ostali nacionalni parkovi, parkovi prirode i regionalni parkovi iz država dinarskog regiona.

Ukupna vrijednost odobrenih finansijskih sredstava iz Programa grantova iznosi 73,000.00 EUR. Propisani minimalni iznos granta po projektu bio je 3,000.00 EUR, a maksimalni iznos 7,000.00 EUR. Svi dostavljeni projekti su se obavezali na sufinansiranje iz sopstvenih izvora u iznosu od 30% ukupnog budžeta. Kako jedan od aplikanata kojem je odobren projekat nije ispunio neophodne administrativne preduslove za isplatu sredstava, ukupno je alocirano 66,341.00 €. Odobreni projekti sprovodili su se u sedam država Dinarske regije, gdje se uspostavljaju nova partnerstva između preko trideset zaštićenih područja, regionalnih i lokalnih institucija i organizacija, privatnih kompanija i lokalnih proizvođača. Nosioci projekata su: JU Zeleni prsten, JU za zaštitu prirode Međimurska priroda i Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje iz Hrvatske, Nacionalni park Mavrovo iz Makedonije, Regionalni park Kozjansko i Krajinski park Tivoli iz Slovenije, Park prirode Tikvara iz Srbije, Nacionalni park Shebenik – Jablanice iz Albanije, Park prirode Blidinje iz Bosne i Hercegovine, kao i Park prirode Piva iz Crne Gore.

Širom regiona sprovode se različite aktivnosti kako bi se uključilo lokalno stanovništvo u procese donošenja odluka o društvenom i privrednom razvoju i zaštiti prirodnih i kulturnih vrijednosti parka: priprema vodiča za uključivanje javnosti i osnivanje lokalnih foruma, uspostavljanje mobilnih jedinica kako bi se informisalo lokalno stanovništvo iz udaljenih i nepristupačnih krajeva o aktivnostima parka, ustupanje i opremanje prostorija parka za lokalne proizvođače - kako bi se poboljšali uslovi za proizvodnju i zajednički plasman, povezivanje ponuda porodičnih farmi i preduzeća za otkup, obuka lokalnih planinarskih vodiča, itd.

Projekti su bili realizovani u periodu od aprila 2018. do marta 2019. godine. Sva zaštićena područja kojima su dodijeljena sredstva iz grantova će učestvovati u Drugom ciklusu indeksacije zaštićenih područja – procjene uključenosti lokalnih zajednica u upravljanje zaštićenim područjima.

Odobreni projekti su sledeći:

1. Izgradnja kapaciteta za boljim upravljanjem zaštićenim područjem Kozjanskog parka

Lokacija: Zaštićeno područje Kozjanskog parka, Slovenija

Glavni nosilac projekta: Javna ustanova parka Kozjansko

Partneri: Razvojna agencija Sotla, Javna ustanova Park prirode Lonjsko polje

Glavni cilj projekta je bolje upravljanje zaštićenim područjem unaprijeđivanjem i razvojem kapaciteta. Neke od glavnih aktivnosti su bile posjeta zaštićenim područjima u parkovima Dinarskog luka sa ciljem razmjene dobre prakse, obuka zaposlenih u upravljanju zaštićenim područjem kao i priprema komunikacione strategije. Pored toga, neophodno je bilo uspostavljanje stalnog foruma, dok je akcenat stavljen i na uvrštavanje koordiniranih predloga (aktivnosti, mera ...) različitih aktera u godišnji plan upravljanja zaštićenim područjem.

2. Procjena i saradnja kapaciteta i implementacija poslova koji se odnose na biodiverzitet u Parku prirode "Žumberak - Samoborsko gorje"

Lokacija: Park prirode Žumberak - Samoborsko gorje

Glavni nosilac projekta: Javna ustanova Park prirode Žumberak - Samoborsko gorje

Partneri: LUSH manufaktura d.o.o

Cilj projekta je da se putem terenskog prikupljanja podataka porodičnih poljoprivrednih gazdinstava dobiju dragocjeni podaci za bolju primjenu Plana upravljanja, kao i razvoj novog kanala za informisanje mještana o misiji i aktivnostima Parka prirode.

3. Saradnja sa vlasnicima zemljišta u zaštićenom području - Uspostavljanje saradnje sa vlasnicima šumskih zemljišta u cilju zajedničkog upravljanja područjem Krajinskog parka Tivoli, Rožnik na Šišenskom hribu (LP TRŠh)

Lokacija: Krajinski park Tivoli, Rožnik na Šišenskom hribu, Ljubljana, Slovenija

Glavni nosilac projekta: Snaga Javno podjetje d.o.o

Partneri: IPoP – Inštitut za politike prostora (Institute for Special Policies)

Cilj projekta je podržati razvoj efikasne saradnje između upravljačkog organa Pejzažnog parka Tivoli, Rožnika i brda Šiška (LP TRŠh) i vlasnika zemljišta u zaštićenom području. Dodatni cilj projekta je poboljšanje saradnje između organa upravljanja parkom i lokalne zajednice, uspostavljanje uslova za kvalitetno i produktivno upravljanje komunikacijama i unapređenje saradnje između nadležnih institucija i civilnog društva u zaštićenom području.

4. Uspostavljanje foruma zainteresovanih strana za Park prirode Tikvara i opštinu Bačka Palanka

Lokacija: Park prirode Tikvara i opština Bačka Palanka, Srbija

Glavni nosilac projekta: Javna ustanova Sportsko rekreativni centar „Tikvara“

Partner: Humana - Društvo za podršku djetinjstvu i mladosti

Glavni cilj projekta je povećati učešće lokalnih aktera u upravljanju parkom prirode Tikvara uspostavljanjem Forumu zainteresovanih strana. Očekuje se da će Forum biti sastavni dio upravljačke šeme BR Bačko Podunavlje i trebati da ima odlučujući značaj u pogledu davanja doprinosa članovima Savjeta zainteresovanih strana BR.

5. Zajedno za rijeku Savu

Lokacija: Zagreb, područje Natura 2000, Hrvatska

Glavni nosilac projekta: Javna ustanova za upravljanje zaštićenim područjima i ostalim zaštićenim dijelovima prirode na području Zagrebačke županije - Zeleni prsten

Partner: Eko-etno-rekreativno udruženje „Savski lađari“

U okviru projektnih aktivnosti, članovi lokalne zajednice informisani su o vrijednostima i potrebama upravljanja zaštićenim područjem. Različite grupe lokalne zajednice informisane su kroz prilagođena predavanja (za mlađu publiku kao i za odrasle), nastupe u radio emisijama kao i kroz pripremu, štampu i distribuciju projektnih materijala. Kroz ove aktivnosti projektni tim je želio da podigne nivo znanja o postojanju i vrijednostima zaštićenog područja.

6. Osjeti, okusi i upoznaj Blidinje

Lokacija: Park prirode Blidinje, opština Posušje, Županija zapadnohercegovačka; Bosna i Hercegovina

Glavni nosilac projekta: Javno preduzeće „Park prirode Blidinje“

Partner: Udruženje Posjetite Blidinje

Cilj projekta je omogućiti lokalnoj zajednici da revitalizuje proizvodnju hrane za sopstvenu i komercijalnu upotrebu što podstiče ekonomski rast Blidinja i razvoj lokalne zajednice; pored toga, doprinos je dat prepoznatljivom geografskom području kroz tradicionalne proizvode Parka. “Bottom-up” pristup je stvorio čvršće odnose među dionicima projekta, a samim tim i bolje uključivanje predstavnika lokalne zajednice u donošenje odluka koje će uticati na Nacionalni park Blidinje.

7. Edukujmo se

Lokacija: Park prirode Piva, Plužine, Crna Gora

Glavni nosilac projekta: Park prirode Piva

Partneri: Obrazovni centar Plužine, Nacionalni park Sutjeska

Opšti cilj projekta je podizanje svijesti o značaju i vrijednostima zaštićenih područja kod djece, lokalnih građana, turista i zaposlenih u Parku prirode Piva i Nacionalnom parku Sutjeska.

8. Junior rendžeri - Nada u budućnost

Lokacija: Nacionalni park Šibenik - Jabllanice

Glavni nosilac projekta: Udruženje albanskih nacionalnih parkova

Partneri: Regionalna uprava zaštićenih područja Elbasana, Srednja škola „Ibrahim Muca“

Osnovni cilj projekta je podizanje svijesti i razvoj znanja mladih o značaju prirodnih, socijalnih i ekonomskih vrijednosti zaštićenog područja i potrebi za njihovim pravilnim participativnim upravljanjem. Glavna aktivnost bila je osnivanje Junior Ranger Group, praćene tematskim nedeljnim diskusijama o pitanjima vezanim za zaštićeno područje.

9. Povezivanje sa prirodom

Lokacija: Regionalni park Mura - Drava, Međimurska županija, Hrvatska

Glavni nosilac projekta: Međimurska priroda - Javna ustanova za zaštitu prirode

Partner: ZEO Nobilis

Opšti cilj ovog projekta bio je osigurati interakciju između lokalnih zajednica koje žive na području Regionalnog parka Mura-Drava, neprofitnih organizacija civilnog društva i Međimurske prirode - Javne ustanove za zaštitu prirode u Međimurskoj županiji.

Tabela 1. Osnovne informacije o projektima podržanim u sklopu Programa grantova Parkova Dinarida

Vodeći aplikant	Partneri	Naziv projekta	Odobreni iznos sredstava	Glavni rezultati projekta
Nacionalni park Shebenik-Jablanice, Albanija	Regionalna administracija za zaštićena područja Elbasana Srednja škola "Ibrahim Muća"	Mladi rendžeri – nada za budućnost	6,895.00 €	<ul style="list-style-type: none"> i. Uspostavljena Grupa mladih rendžera Elbasana, druge generacije Škole Mladih rendžera ii. Ojačana saradnja između uprave nacionalnog parka kroz upoznavanje mladih predstavnika lokalne zajednice sa procesima upravljanja, zaštite i razvoja parka
Park prirode Blidinje, Bosna i Hercegovina	Lokalno udruženje za promociju Blidinja „Visit Blidinje“	Taste, Feel and Meet Blidinje	7,000.00 €	<ul style="list-style-type: none"> i. Lokalnom stanovništvu omogućena je proizvodnja finalnih mliječnih proizvoda unutar prostorija kojim upravlja Park Prirode "P. P. Blidinje" ii. Ustupanjem adekvatnog prostora i nabavkom opreme za sirenje mlijeka postignuta bolja iskoristivost mlijeka, poboljšani higijenski te osiguran bolji kvalitet i plasman domaćih proizvoda u restoranima na Blidinju
Park prirode Piva, Crna Gora	Obrazovni centar Plužine Nacionalni park "Sutjeska", Bosna i Hercegovina	Hajde da se edukujemo	7,000.00 €	<ul style="list-style-type: none"> i. Izrađen Program edukacije za Park prirode Piva ii. Realizovana studijska posjeta Parku „Maksimir“ u Zagrebu, Hrvatska, kako bi se prenijela znanja i iskustva u uspostavljanju edukativnih programa u zaštićenim područjima

				<ul style="list-style-type: none"> iii. Zaposleni u parkovima „Piva“ i „Sutjeska“ zajedno obučeni za organizaciju aktivnosti u parku koje uključuju orijentaciju u prirodi, nabavljeni GPS uređaji za parkove iv. Učenici lokalnog Obrazovnog centra edukovani o vrijednostima parka i orijentaciji u prirodi.
<p>Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje“, Hrvatska</p>	LUSH manufaktura d.o.o.	<p><i>Procjena kapaciteta i realizacija saradnje biznisa koji podstiču biodiverzitet u parku prirode “Žumberak – Samoborsko gorje”</i></p>	4,770.00 €	<ul style="list-style-type: none"> i. Organizovan obilazak 260 registrovanih OPG-ova (porodičnih poljoprivrednih gazdinstava) od strane predstavnika parka. Tokom organizovanih posjeta gazdinstvima predstavljen koncept poslova koji podstiču bioraznolikost (engl. pro- Biodiversity Businesses), zatim mogućnost saradnje s Parkom i Lush manufakturom kroz mogući otkup lokalnih proizvoda. ii. Kroz saradnju za lokalnom zajednicom unaprijeđene mogućnosti za prodaju domaćih proizvoda na kućnom pragu, izradom panela koji će služiti za informisanje prolaznika o mogućnosti kupovine. Paneli su izrađeni sa tablom i dvadeset magnetskih piktograma tipičnih proizvoda za područje parka.

<p>Međimurska priroda - Javna ustanova za zaštitu prirode, Hrvatska</p>	<p>Zaštitarsko-ekološka organizacija Nobilis</p>	<p><i>Povezivanje sa prirodom</i></p>	<p>6,800.00 €</p>	<ul style="list-style-type: none"> i. Oformljena mobilna stanica kojom čuvari prirode obilaze lokacije širom zaštićenih područja Međimurske regije ii. Uspostavljen centralni sistem izvještavanja kojim građani mogu prijaviti probleme sa terena ili opažanje vrsta značajnih za regionalni park Mura-Drava iii. Pripremljen edukativni program za škole
<p>Javna ustanova za upravljanje zaštićenim područjima i drugim zaštićenim dijelovima prirode na području Zagrebačke županije Zeleni prsten, Hrvatska</p>	<p>Ekološko etnološko rekreacijska udruga ljubitelja Save - Savski lađari</p>	<p><i>Zajedno za rijeku Savu</i></p>	<p>6,709.00 €</p>	<ul style="list-style-type: none"> i. Osnovano Saradničko vijeće za područje "Sava kod Hruščice" ii. Osmišljen protokol monitoringa prilagođen lokalnim ljudima koji su direktno uključeni u bilježenje stanja ključnih staništa ovog Natura 2000 područja iii. Lokalno stanovništvo upoznato sa vrijednostima Natura 2000 područja. Djeca iz osnovnih škola edukovana o vrijednostima rijeke Save
<p>Nacionalni park Mavrovo, Sjeverna Makedonija</p>	<p>Opština Mavrovo i Rustuše Udruženje planinarskih vodiča UPLAND Adventure</p>	<p><i>Nacionalni park Mavrovo za Mlade – Edukacija- Partnerstvo – Budućnost</i></p>	<p>7,000.00 €</p>	<ul style="list-style-type: none"> i. Obuka lokalnih planinskih vodiča prema UIMLA standardu ii. Pokrenuta inicijativa za formiranje neformalnog "mješovitog" spasilačkog tima na nepristupačnim terenima iii. Označene i kompletno uređene planinarske staze i njihovo snimanje GPS uređajem iv. Pripremljene nove turističke mape za planinarenje i pješačenje

Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib Slovenija	IPoP - Institut za politike prostora, Nacionalni park Una, Bosna i Hercegovina	Saradnja sa vlasnicima zemljišta u zaštićenim područjima - postavljanje temelja za saradnju sa vlasnicima šuma, kao preduslov za započinjanje ko-menadžmenta u Paku posebnih prirodnih odlika Krajinski park Tivoli, Rožnik in Sisenski hrib	7,000.00 €	<ul style="list-style-type: none"> i. Ažurirana baza podataka, povezana sa GIS sistemom, o vlasnicima zemlje u zaštićenom području i njihova klasifikacija u tipične grupe ii. Vlasnici zemljišta upoznati sa pravnim i institucionalnim okvirom za rad zaštićenog područja iii. Razvijena komunikacijska strategija sa vlasnicima zemlje <p>Realizovana studijska posjeta članici Parkova Dinarida: NP Una, kako bi se razmijenila iskustva o uključivanju lokalnog stanovništva u upravljanje parkovima</p>
Kozjanski park , Slovenija	Razvojna agencija Sotla Javna ustanova Park prirode Lonjsko polje, Hrvatska	Izgradnja kapaciteta za bolje upravljanje zaštićenim područjem u regionalnom parku Kozjansko	6,787.00 €	<ul style="list-style-type: none"> i. Uspostavljen stalni Forum zainteresovanih strana parka ii. Realizovane studijske posjete članicama Parkova Dinarida: Parku prirode Vransko jezero i Parku prirode Lonjsko polje iii. Izrađena komunikaciona strategija parka i organizovana obuka zaposlenih
USR "Tikvara" , Srbija	„Humana“ - Društvo za podršku detinjstvu i mladima	Uspostavljanje Savjeta korisnika za Park prirode Tikvara i Opštinu Bačka palanka	6,380.00 €	<ul style="list-style-type: none"> i. Povećano učešće lokalnih aktera u upravljanju Parkom prirode Tikvara kroz osnivanje Foruma zainteresovanih strana ii. Poboljšanje kapaciteta Parka prirode Tikvara i lokalnih zainteresovanih strana kroz realizovan program obuke

3.1.2 Monitoring i promocija rezultata grantova

3.1.2.1 Organizacija okruglog stola na temu: Unapređenje uključenosti lokalnih zajednica u upravljanje parkovima, sa naglaskom na savjete korisnika

Okrugli sto se održao u SPP "Tikvara", Srbija.

3.2.1. Regionalni obrazovni projekat " Mreža škola u zaštićenim područjima"

Rezultati istraživanja o uključivanju lokalne zajednice pokazali su da je obrazovanje u zaštićenim područjima prepoznato kao važna komponenta rada kako od strane upravljača, tako i od strane lokalne zajednice. U skladu sa tim, Parkovi Dinarida – mreža zaštićenih područja Dinarida i WWF Adria započeli su regionalni obrazovni projekat „Mreže škola u zaštićenim područjima“ u okviru programa „Zaštićena područja za prirodu i ljude“. Projekat obuhvata šest članica tj. zaštićena područja Parkova Dinarida iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije.

Uključena zaštićena područja su:

Zaštićena područja Kantona Sarajevo, Bosna i Hercegovina Park prirode „Hutovo blato“, Bosna i Hercegovina Nacionalni park „Lovćen“, Crna Gora Nacionalni park „Skadarsko jezero“, Crna Gora Specijalni rezervat prirode „Obedska bara“, Srbija Park prirode „Stara planina“, Srbija

„Mreža škola u zaštićenim područjima“ uključuje sledeće aktivnosti:

Obuke za osobu zaduženu za programe obrazovanja u zaštićenom području i nastavnike sa teritorije opština kojima pripada zaštićeno područje. Teme koje se obrađuju tokom obuka su iskustveno učenje u prirodi, aktivno učešće građana, razvijanje obrazovnih programa i njihova promocija i metode evaluacije programa. Obuka predviđa tri trodnevna treninga.

3.2.1.1 Izrada priručnika za zaštićena područja I škole

Priručnik je izrađen i distribuiran obrazovnim institucijama. Svrha priručnika je da unaprijedi edukaciju iz oblasti zaštite prirode, ali i da podstakne obrazovne institucije na primjenu novih metodoloških principa u pogledu edukacije o zaštićenim područjima.

3.2.1.2. Organizacija finalnog događaja

Parkovi Dinarida i WWF Adria organizovali su promociju Priručnika, 23.06.2019. u Podgorici, uz prisustvo predstavnika resornog Ministarstva, institucija koje se bave zaštitom prirode, obrazovanjem, kao i nevladinih organizacija.

3.3.1 Indeksacija zaštićenih područja – sprovođenje Drugog ciklusa

Glavni cilj Indeksacije - procjene i unaprijeđenja uključenosti lokalnih zajednica u upravljanje zaštićenim područjima jeste stvaranje mehanizma kojim bi se doprinijelo unaprijeđenju odnosa između upravljača zaštićenim područjima i lokalnih zajednica, odnosno ključnih zainteresovanih strana u samom području i van njegovih granica. Razvijena metodologija pilotirana je tokom zime 2016. i prvi ciklus na njoj bazirane procjene obavljen u proljeće 2017, nakon obuke procjenjivača koji su sprovodili istraživanje u 66 zaštićenih područja u regiji. Kao nastavak planiranih aktivnosti, Parkovi Dinarida su tokom 2018. preduzeli pripreme za realizaciju Drugog ciklusa procjene. U periodu od januara do septembra 2019. godine, ukupno 20 zaštićenih područja iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije i Srbije koja su direktno uključena u aktivnosti projekta „Zaštićena područja za prirodu i ljude“ kroz terenske projekte, Program grantova za zaštićena područja ili Regionalni obrazovni program je učestvovalo u Drugom krugu Indeksacije. Radionice sa zainteresovanim stranama su organizovane sa ciljem prikupljanja dodatnih informacija koje su se naknadno iskoristile za izradu opšteg izvještaja o drugom krugu Indeksacije kao i finalnog dokumenta “Ocjena i unaprijeđenje uključenosti lokalnih zajednica u upravljanje zaštićenim područjima“.

3.3.1.1 Izrada komunikacionih materijala

Parkovi Dinarida su pripremili i distribuirali informativne liflete o Indeksaciji koji su prevedeni na šest lokalnih jezika. Diseminacija komunikacionih materijala je vršena na radionicama zaštićenih područja koji su učestvovali u istraživanju.

3.3.1.2 Unapređenje metodologije za Drugi ciklus Indeksacije

Za podršku u realizaciji drugog ciklusa angažovana su dva eksperta koja su učestvovala u razvoju metodologije i prvom ciklusu istraživanja, Violeta Orlović Lovren i Goran Opačić (Srbija). Metodologija procjene zasniva se na kvalitativnim i kvantitativnim metodama, tehnikama i tome prilagođenim instrumentima istraživanja. Osnovno polazište u razvoju metodologije predstavljala je težnja da se interakcija upravljača i lokalne zajednice (ZP I LZ) sagleda iz perspektive jednih i drugih. Takođe, sam proces istraživanja je osmišljen tako da podstiče participaciju i omogućava interakciju i ravnopravno učešće svih.

3.3.1.3 Organizacija obuka za istraživače – procjenitelje

U februaru 2019. obavljene su dve sesije online obuke procjenjivača (saradnika WWF Adria i Parkova Dinarida). Obučeni procjenjivači, u saradnji sa upravljačem, vršili su selekciju predstavnika lokalne zajednice i facilitiraju sastanak u formatu radionice, kome prisustvuju i predstavnici upravljača i lokalnih zainteresovanih strana.

3.3.1.4 Sprovođenje Drugog ciklusa Indeksacije na terenu

Za potrebe procjene, razvijena su dva opsežna upitnika, od kojih je svaki sadržao 39 pitanja. Oba upitnika, jedan za potrebe upravljača i drugi namijenjen lokalnoj zajednici, pratila su istu strukturu i sadržaj. Kako je već navedeno, u ukupno 20 zaštićenih područja su organizovane radionice koje su sprovedene od strane procjenitelja, a na kojima su održavane prezentacije o značaju istraživanja. Na radionicama su prikupljeni popunjeni upitnici, a procjenitelji su

nakon svake radionice popunjavali formular kojim su obezbijedili osnovne podatke o broju i strukturi prisutnih, kao i komentare o atmosferi i temama za diskusiju, pružajući i svoje eventualne predloge za unaprijeđenje saradnje upravljača i lokalne zajednice. Pored učesnika koji su predstavljali upravljače, učestvovalo je iz svih područja ukupno 214 predstavnika lokalnih zajednica, odnosno zainteresovanih strana. Pored individualnih domaćinstava, na radionicama su učestvovala državne agencije i institucije, opštinski organi (uključujući i turističke organizacije) i mjesne zajednice, škole i predškolske ustanove, tako i nevladine organizacije i udruženja. U sklopu drugog ciklusa, otvorena je web platforma za unos podataka iz upitnika i obradu podataka. Analiza prikupljenih podataka i diskusija samog procesa obavljena su na sastanku eksperata i predstavnika WWF Adria i Parkova Dinarida u julu 2019., u kancelariji WWF Adria u Zagrebu, odmah nakon završetka terenskih istraživanja unosa podataka.

3.1.3.5 Priprema publikacije o rezultatima Indeksacije

U toku septembra 2019, u saradnji sa ekspertima na projektu, rađena je priprema publikacije "Ocjena i unaprijeđenje uključenosti lokalnih zajednica u upravljanje zaštićenim područjima". Ova publikacija je predstavila koncept, metodologiju i rezultate procesa Indeksacije, sa analizom rezultata oba ciklusa istraživanja.

3.3.1.6 Promocija rezultata Indeksacije

Urađena je publikacija sa rezultatima I i II ciklusa Indeksacije.

3.4 DAN ZAŠTITE DINARIDA

3.4.1. Organizovanje Dana zaštite Dinarida

Prvi Dan zaštite Dinarida – 7 oktobar, obilježen je prigodnim aktivnostima u brojnim parkovima u svih 8 zemalja Dinarskog luka .

U želji da se ukaže na važnost prirodnog i kulturnog naslijeđa zemalja Dinarskog luka, kao i isprepletenost prirodnog bogatstva i kulturno – istorijskih vrijednosti ovog po mnogo čemu posebnog prostora u Evropi Nacionalni park Skadarsko jezero, Park prirode Piva, Specijalni rezervat prirode Tivatska Solila (Crna Gora), Nacionalni park Una (BIH), Nacionalni park Pelister (Sjeverna Makedonija), Park prirode Telašćica i Javna ustanova Zeleni Prsten zagrebačke županije (Hrvatska), Park prirode Tikvara i Nacionalni park Đerdap (Srbija), Park prirode Skocjanske jame i park Tivoli, Rožnik i Šiško brdo (Slovenija), Nacionalni Park Shebenik-Jabllanica (Albanija) i Park Germia (Kosovo) organizovali su aktivnosti povodom ovoga ekološkog datuma.

3.5.1. Marketing Plan za posmatranje medvjeda u NP Biogradska gora

Jedan od dugoročnih ciljeva projekta "Posmatranje medvjeda" u NP Biogradska gora je uspostavljanje atraktivnog turističkog proizvoda „Posmatranje medvjeda i život svijeta u NP Biogradska gora“, od kojeg bi imali koristi kako sami park, tako i lokalna zajednica. Princip ove vrste turističke ponude je da stanovnici zaštićenih i okolnih područja dobiju priliku da se uključe u mjere zaštite mrkog medvjeda kroz obuku za prikupljanje DNK materijala i druge aktivnosti, zatim i kreiranje atraktivne turističke ponude kao vodiči za posmatranje medvjeda i život

svijeta ili kroz pružanje usluga smještaja, gastronomiju, brendirane suvenire i druge turističke proizvode i usluge orjentisane na prirodu.

Mala populacija mrkog medvjeda u NP Biogradska gora zahtjevala je produženo trajanje procesa praćenja i dokumentovanja prisustva jedinki medvjeda.

U prvoj polovini 2018. identifikovan je i angažovan ekspert za pripremu Marketing plana za NP Biogradska gora baziran na wildlife turizmu. Kao dio procesa pripreme plana odrađene su dvije jednodnevne obuke "Intrepretacija živog svijeta u zaštićenim područjima sa integrisanim principima „Ne ostavljaj trag“ (Leave No Trace – LNT)" u NP Biogradska gora (30 oktobar. 2018) i u NP Durmitor (5. novembar 2018).

Pored obuke za nadzornike, 21. novembra 2018. u Kolašinu je organizovana radionica "Nove mogućnosti za razvoj wildlife turizma, s naglaskom na održivom posmatranju medvjeda (očuvanje, suživot, saradnja i kreativnost)". Radionica je okupila predstavnike lokalne zajednice, upravu parka, turističke organizacije, pružaoci usluga, proizvođači suvenira itd.

Marketing plan koji je ponudio novih aktivnosti i proizvoda koji bi mogli biti dio nove turističke ponude parka Biogradska gora finalizovan je u februaru 2019. godine nakon komentara I sugestija od strane JPNPCG.

3.6.1. Izgradnja edukativnog kutka u NP Biogradska gora

Edukativni kurak u sklopu prostorija Nacionalnog parka Biogradska gora u Kolašinu otvoren je kao završna aktivnost projekta Posmatranje medvjeda u NP Biogradska gora u novembru 2019. Otvaranju ovog interaktivnog prostora prethodila je adaptacija prostorije koju su izveli JPNPCG kao i konceptualno i dizajnersko osmišljavanje sadržaja što je bila obaveza Parkova Dinarida. Nakon osmišljenog koncepta i pripremljenog edukativnog sadržaja angažovana je dizajnerska kuća u cilju kreiranja dizajnerskog rješenja I interaktivnog materijala. Edukativni kutak NP Biogradska gora namijenjen je prvenstveno školskoj populaciji, lokalnoj zajednici i posjetiocima koji će dobiti priliku da se dodatno edukuju o vrijednostima u zaštićenim područjima, i na taj način aktivno učestvuju u razvoju ekološkog turizma zasnovanog na posmatranju živog svijeta ovoga parka. Događaj otvaranja Edukativnog kutka upriličen je 5 novembra uz prisustvo većeg broja zvanica.

3.7.1. Realizacija Marketing Plana

Na bazi Marketing plana i njegovih preporuka u saradnji sa NP Biogradska gora osmišljeno je opisano 5 turističkih ponuda NP Biogradska gora baziranih na posmatranju živog svijeta u parku. Kao podrška promociji ponuda ali I radu I saradnji sa lokalnom zajednicom razvijen je vizuelni identitet ponude Wildlife watching koji bi u budućnosti trebao da se nadje na ponudama i proizvodima zasnovanim na prirodi, a koje ovo područje nudi.

Dodatno u okviru projekta pripremljena su I prezentovana dva edukativna filma koja će se osim za promociju područja koristiti u edukativne svrhe u Edukativnom kutku u Kolašinu.

Kao podrška radu I Edukativnog kutka pripremljena je I brošura o mrkom medvjedu u parku kao i turističke razglednice od fotografija medvjeda koje su zabilježile kamere zamke postavljene u parku.

STRATEŠKA TEMA 4: KOMUNIKACIJA I PR

4.1 Unapređenje interne komunikacije

4.1.1 Implementacija internog komunikacionog plana

S obzirom da je jedan od glavnih ciljeva Parkova Dinarida, razmjena stručnih znanja i podizanje nivoa znanja i svijesti među zaštićenim područjima regiona, mreža zaštićenih područja Dinarida implementira o uokviru svojih redovnih aktivnosti interni komunikacioni plan, kojim se želi se postići redovna komunikacija unutar mreže, kako bi se na što bolji način uticalo na zajedničke alate i bolju upravljačku politiku u zaštićenim područjima, razmjenu i pružanje različitih dokumenata, bazu podataka i dobrih praksi, te planiranje i koordinaciju projekata koji su od interesa za članove Parkova Dinarida.

4.1 Unapređenje eksterne komunikacije

4.1.1 Implementacija komunikacione strategije

Parkovi Dinarida u sklopu programa „ Zaštićena područja za prirodu i ljude“ i u saradnji sa kolegama za komunikacije iz WWF Adria u 2019. nastavili su realizaciju tri *strateška dokumenta za komunikaciju*:

1. *Komunikacioni plan za Parkove Dinarida*
2. *Komunikacioni plan za projekat “Posmatranje medvjeda” koji se realizuje u NP “Tara” i NP “Biogradska gora” i*
3. *Komunikacioni plan za projekat “Zaštićena područja za prirodu i ljude”;*

Osim toga, u okviru ECOKARST programa, zajedno sa partnerima iz osam država, Parkovi Dinarida putem svojih komunikacionih kanala učestvuju u realizaciji Komunikacionog plana Interreg program ECOKARST - Ekosistemske usluge kraških zaštićenih područja u cilju zaštite, valorizacije i održivog razvoja kraškog regiona Dinarida, Alpa i Karpata.

Medijski alati

U okviru Parkova Dinarida, postoji nekoliko medijskih kanala:

1. *Web stranica:* www.parksdinarides.org
2. *Blog portal:* <https://dinaricarcparcs.blogspot.com/>
3. *Facebook stranica:* www.facebook.com/DinaricArcParks/
4. *Newsletter, koji se online distribuira kvartalno regionalnim i međunarodnim stakeholderima*

4.1.2 Redizajniranje web site-a Parkova Dinarida

U cilju bolje organizacije i predstavljanja informacija na sajtu u toku 2019 godine urađen je djelimični redizajn web-sajta koji je podrazumjevaao dodavanje novih kategorija na sajtu i bolje organizovanje postojećih. U tu svrhu pripremljen je programski zadatak i angažovana ista kompanija koja je kreirala web sajt.

4.1.3 Priprema i distribucija mjesečnog Biltena Parkova Dinarida

U cilju bolje informisanosti i unapređenja komunikacije unutar mreže u toku 2019 nastavljena je priprema i distribucija tromjesečnom Bilten Parkova Dinarida. U toku 2019 pripremljena su 4 broja.

4.1.4 Ažuriranje web stranice Parkova Dinarida

Web stranica www.parksdinarides.org, na kojoj je u okviru interaktivne mape, predstavljano više od 90% svih nacionalnih parkova, parkova prirode i regionalnih parkova osam država redovno je ažurirana u toku 2019 godine. Stranica predstavlja jedinstvenu i najobuhvatniju bazu podataka kada su u pitanju zaštićena područja Dinarida.

To predstavlja i veliki potencijal za razvoj saradnje sa organizacijama i udruženjima, koja promovišu aktivne vidove odmora i rekreacije u zaštićenim područjima Dinarida, kao npr. Via Dinarica, Via Adriatika...

Uz predstavljanje novosti i aktivnosti koje Parkovi Dinarida realizuju, na web stranici naglasak je stavljen i na predstavljanje bogatog prirodnog i kulturnog nasljeđa, karakterističnog za područje Dinarida.

4.1.5 Ažuriranje bloga Parkova Dinarida

U toku 2019 nastavljeno je kontinuirano dijeljenju svih relevantnih sadržaja Mreže na Blog portal <https://dinaricarcparcs.blogspot.com/>. Blog je vremenom iz medija za internu komunikaciju članova Parkova Dinarida prerastao u portal za eksternu komunikaciju, svakodnevno donosi novosti iz zaštićenih područja Dinarida. Na njemu se osim i novosti iz zaštićenih područja, objavljuju i novosti o međunarodnim publikacijama, aktima, konkursima, nagradama, projektima, vezanim za zaštitu prirode, te analitički tekstovi i druge informacije, od značaja za zaštićena područja i ljubitelje prirode. Od svih komunikacionih kanala Parkova Dinarida, blog procentulano ima ubjedljivo najveći rast. U 2019. godini na ovom kanalu komunikacije objavljena je 341 vijest.

4.1.6 Ažuriranje facebook stranice Parkova Dinarida

U toku 2019 nastavljeno je kontinuirano dijeljenju svih relevantnih sadržaja Mreže na Facebook stranica: www.facebook.com/DinaricArcParks/ koja ima oko 43000 pratilaca. S obzirom da je Facebook smanjio „vidljivost“ poslovnih naloga, Parkovi Dinarida su se odlučili da informacijama, fotografskom i video materijalu članica Parkova Dinarida daju veću vidljivost povremenim „bustovanjem“ objava. Sa takvim načinom objavljivanja, podijeljene informacije stižu do mnogo većeg broja ljudi. Ovaj vid društvene mreže pokazuje se i dalje kao izvanredna alatka za promociju ostalih kanala komunikacije Parkova Dinarida.

4.2. Učestvovanje na relevantnim skupovima

Predstavnici Parkova Dinarida će učestvovati na XI European Charter Network Meeting u organizaciji Europarc Federacije. Dogadjaj je održan u Grčkoj u nacionalnom parku Tzoumerica, Agrafta i Meteora. Sastanak je okupio veliki broj učesnika, predstavnika zaštićenih parkova iz Evrope i bio je posvećen pozitivnim uticajima održivog turizma u

zaštićenim područjima. Osim u edukativne svrhe događaj je poslužio promovisanju Mreže i uspostavljanju partnerstava.

4.2.1 Izložba “Priroda nas povezuje – Parkovi Dinarida”

Od maja do kraja avgusta 2019. Godine, TNP Centar Bohinj bilo je jedno od mjesta velike izložbe Priroda nas povezuje - Parkovi Dinarida.

Nakon uspješno organizovane izložbe panoa velikog formata u Parku Tivoli, Rožnik i Šišenski hrib, postavka Priroda nas povezuje - Parkovi Dinarida se preselila u TNP Centar Bohinj.

Na fotografijama velikog formata predstavljena su 58 od 92 zaštićena područja, koja su članovi mreže Parkova Dinarida i protežu se od Slovenije preko Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Makedonije, Kosova, Crne Gore i Albanije. Izložba predstavlja prikaz prirodnih vrijednosti i kulturnih znamenitosti zaštićenih područja, kao i koristi od zaštite tih područja za lokalno stanovništvo i stanovnike šire regije.

Djelovi izlozbene postavke su pored Bohinja bili izloženi i u drugim informativnim mjestima: Informativni centar Dom Trenta, Infocentar Triglavska roža na Bledu, Zelena kuća TIC Kobaridi Slovenački planinski muzej u Mojstrani.

Na izložbi, pored zaštićenih područja u mreži Parkova Dinarida, učestvovali su i članovi Zajednica parkova Slovenije, koja je nastala 2011. godine i danas okuplja četrnaest upravljača zaštićenih područja Slovenije.

Ovaj međunarodni projekat je osmišljen da fotografijama prenese poruku da priroda ne poznaje granice i da nas uvijek povezuje.

Nacionalni park Triglav bio je domaćin izložbe koja je kofinansirana kroz projekat LIFE NATURAVIVA.

4.3 Struktuiranje, praćenje i evaluiranje dijaloga sa ključnim stakeholderima na uključivanje prirodnih vrijednosti u strateške razvojne planove (nacionalni i regionalni nivo)

4.3.1 Praćenje povećanja interakcije i dijaloga sa ključnim stakeholderima

Parkovi Dinarida u saradnji sa WWF Adria, prate interakciju sa stakeholderima preko Capacity Assessment Tool-a. Dodatno se radi na razvoju Indeksa za procjenu interakcije između zaštićenih područja i lokalnih zajednica, kao i instrumentima za njegovo poboljšanje.

4.3.2. Učešće na skupovima relevantnim za procese donošenja odluka od značaja za zaštitu prirode

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoj osnovalo je Savjet za izradu Planova upravljanja

za uzgoj zaštitu i korištenje mrkog medvjeda i vuka u Crnoj Gori. Osnivanje Savjeta predstavlja temelj za dugoročno i adekvatno upravljanje i zaštitu populacije smeđeg medvjeda i vuka u Crnoj Gori posebno ako se fokusira na očuvanje i upravljanje u skladu s EU standardima.